

Maciek Czerwiński

USPOREDBA ADAPTACIJE NEKIH ANGLICIZAMA U HRVATSKOM I POLJSKOM JEZIKU

mr. Maciek Czerwinski, Krakow, Poljska, prethodno priopćenje, Ur.: 11. rujna 2000.

UDK 811.163.42'373.45+811.162.1'373.45:811.111

Mnogi su jezici u novije vrijeme izloženi utjecaju engleskoga jezika. Adaptacijski procesi u različitim jezicima mogu biti sasvim različiti. Takvi se slučajevi razmatraju u ovom radu. Adaptacija se svake pojedine strane riječi (pa tako i engleskih riječi) provodi na trima razinama: fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj. Na svakoj smo od tih tri razina našli dijelom različite tendencije u razmatranim jezicima. Da bi se one potpunije istražile, trebamo ih usporediti s tendencijama u drugom jeziku.

Ključne riječi: hrvatski jezik, poljski jezik, jezično posuđivanje, anglicizam, adaptacija

Utjecaj britanske, a pogotovo američke kulture i civilizacije na druge zemlje, koji se ne očituje samo u načinu života, odrazio se prije svega u jezicima. U njima ponajviše promatramo prisustvo leksičkih elemenata engleskog jezika. Engleski je u novo doba, sviđa li nam se to ili ne, postao najvažniji jezik na svijetu, i zato je njegov utjecaj toliko snažan. Prema Robertu Phillipsonu, prije 400 godina na svijetu je bilo od 5 do 7 milijuna izvornih govornika engleskog jezika.¹ Potkraj 20. stoljeća ima ih oko 315 milijuna! Valja dodati da je popularnost tog jezika izražena u još jednoj brojci. Prema podacima iz 1985. godine, osim izvornih govornika bilo je na svijetu 300 milijuna ljudi koji su se služili engleskim kao drugim ili naučenim jezikom! Lako možemo ustvrditi da te brojke konstantno rastu.

Kako smo već spomenuli, utjecaj se engleskog jezika odražava u drugim jezicima. Moja proučavanja obuhvaćaju hrvatski i poljski jezik, koji mi je materinji. Tendencije posuđivanja engleskih leksičkih elemenata (no ne samo leksičkih) veoma

¹ R. Phillipson, *Linguistic Imperialism*, Oxford 1996, str. 6.

često izazivaju kritike i polemike jezikoslovaca koji se bave tom problematikom, premda su one mnogo žešće na hrvatskom tlu nego na poljskom. Postavljaju se pitanja u kojim se područjima ljudske djelatnosti može dopustiti unošenje stranih elemenata u jezik, a u kojima ne. Može izgledati doista uznemirujuće kada se prepoznaju sva područja ljudske djelatnosti u kojima su anglicizmi prisutni. Ovim se člankom ipak neću uključivati u takvu polemiku, već ću pokušati komentirati pojedine probleme u adaptaciji nekih anglicizama u dvama jezicima. Ovo će istraživanje nastojati pokazati kako se adaptacija tuđica, promatrajući je s polazišta dvaju dovoljno bliskih jezika, može odvijati sasvim slobodno i neovisno o kojim pravilima. To znači da bismo, istražujući proces posuđivanja neke riječi u jezik primalac, trebali razmotriti situaciju u kojem drugom jeziku, a kako bismo s većom vjerojatnošću mogli pratiti promjene u tijeku adaptacije te da bismo mogli odgovoriti na neka složenija pitanja u svezi s tim procesom. Istraživanje je naime anglicizama u hrvatskom i poljskom jeziku razotkrilo mnoge zanimljivosti. U ovom ću članku nastojati predočiti po jedan anglicizam koji je na fonološkoj, morfološkoj, odnosno semantičkoj razini na različite načine adaptiran u hrvatskom i u poljskom jeziku. Ovo istraživanje može pokazati da veoma često zaboravljamo, promatrajući adaptaciju nekih tuđica u vlastitom jeziku, pogledati kakva je situacija u drugim jezicima, što omogućuje otkrivanje nekih specifičnosti. Uspoređujući adaptaciju u dvama jezicima, promjene su još vidljivije i razumljivije. Uspoređujući anglicizme u dvama slavenskim jezicima, možemo zamijetiti neke općeslavenske tendencije pri posuđivanju engleskih riječi - odnos i ulogu jezika posrednika i specifičnosti pri formiranju replika u hrvatskom i poljskom jeziku.

Anglicizmi su u hrvatskom jeziku već veoma dobro opisani zahvaljujući radovima akademika Rudolfa Filipovića, pogotovo knjizi *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*.² U poljskom jezikoslovlju najvažniji su i najutjecajniji radovi Elżbiete Mańczak-Wohlfeld.³ Većina se jezikoslovaca slaže u tome da se proces jezičnog posuđivanja odvija na trima osnovnim razinama: fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj (no Mańczak-Wohlfeld dodaje još grafijsku, o čemu će biti riječi kasnije). U procesu se adaptacije strana riječ mora prilagoditi sustavu jezika primaoca tako da može bez ikakvih problema funkcionirati u novom jeziku. Cilj je tog procesa potpuna adaptacija posuđenica koja im omogućuje lako uklapanje u sustav jezika primaoca.

² R. Filipović, *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*, Zagreb 1990.

³ E. Mańczak-Wohlfeld, *Angielskie elementy leksykalne w języku polskim*, Kraków 1994. ili E. Mańczak-Wohlfeld, *Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim*, Kraków 1995.

Razlike u adaptaciji engleske riječi *hobby* na fonološkoj razini

Procjenjujući razlike u adaptaciji engleskog izraza *hobby* u hrvatskom i poljskom jeziku, vrijedi još spomenuti da Mańczak-Wohlfeld fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj razini adaptacije dodaje još četvrtu, to jest grafijsku razinu.⁴ No treba odmah spomenuti da je grafijska razina sekundarna kada je riječ o formiranju konačnog izgleda anglicizma u jeziku primaocu, a može biti i primarna kada je riječ modelu. To znači da je konstituiranje konačnog oblika replike veoma često manira autora i veoma često izmiče fonološkim pravilima, iako ortografski kriterij ponekad smatramo dokazom završetka fonološke adaptacije i asimilacije u jezik.

Anglicizmi u hrvatskom jeziku, koji su u nekoj mjeri već integrirani u njegov sustav, dobivaju uglavnom ortografiju prema izgovoru replike, što je kriterij prema kojem veoma često određujemo je li dotični anglicizam integriran u sustav jezika ili je njegova adaptacija još uvijek u tijeku. No ne možemo se samo oslanjati na ortografiju replike kao dokaz potpune fonološke adaptacije, već moramo tražiti neke druge dokaze, premda ni oni nisu uvijek mjerodavni.⁵

S druge strane ortografija modela može biti uzorom pri adaptaciji na fonološkoj razini. Takav ćemo slučaj predstaviti engleskim leksemom *hobby* [ˈhɒbɪ] u poljskom jeziku, za razliku od hrvatskog. Svaka posuđenica može na fonološkoj razini biti adaptirana prema izgovoru modela, njegovoj ortografiji ili na temelju kombinacije izgovora i ortografije. Riječ *hobby* u hrvatskom je jeziku adaptirana prema izgovoru

⁴ E. Mańczak-Wohlfeld, *Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim*, str. 42.

⁵ Tu bismo mogli spomenuti prije svega derivaciju. Ako tuđe riječi tvore izvedenice od glavnog oblika prema pravilima jezika primaoca, možemo već govoriti o dubokoj adaptaciji. Dodatnim kriterijem, koji potvrđuje potpunu adaptaciju i integraciju replike u jezik primalac, može biti dobivanje sufiksa tipičnog za neku skupinu riječi. Tako bismo, na primjer, mogli navesti svaki adaptiran glagol koji mora dobiti svoj tipičan vezani morfem da bi mogao funkcionirati u jeziku kao sustavu, npr. *kamp-ir-a-ti*, *boks-a-ti* itd.

Što se pak tiče drugih riječi, osobito pridjeva, stvar je mnogo kompliciranija. Većina posuđenih pridjeva dobiva sufikse tipične za jezik primalac tipa *-ski*, *-ov*, *-an*. No imamo i takvih pridjeva koje možemo smatrati već adaptiranim, a koji su zadržali svoj osnovni oblik, netipičan za sustav jezika primaoca, npr. *šoping* (npr. *centar*), *fitnes*. To ne znači da neće nastati tijekom adaptacije prilagođeniji oblici. To se još može dogoditi i mogli bismo očekivati na primjer riječi *fitne-ski* ili (*šopin-ški*). Uostalom, ova dva pridjeva i u poljskom jeziku imaju samo engleski originalni oblik.

Ima i pridjeva koji nisu ranije imali svoj prilagođen oblik, a kasnije su ga, u tijeku adaptacije, dobili. Na primjer pridjev *leasing-ski* (koji se sada može čuti) nije postojao tada kada je svoj rječnik pripremao Rudolf Filipović. Smatramo ga daljnjim stupnjem integracije zato jer posjeduje tipičan pridjevski morfem za hrvatski jezik. No u primarnoj adaptaciji, kako pokazuje shema, svaki pridjev može biti posuđen u originalnoj engleskoj verziji, što znači da se formalno ne razlikuje od imenice npr. *leasing* (*leasing kompanija*). Te dvije riječi danas funkcioniraju paralelno: *leasing kompanija* ili *leasing-ska kompanija*. Dakle, pitanje dodavanja sufiksa ne bi trebalo biti jedinim kriterijem prilagodbe, i trebalo bi se osvrnuti i na druge značajke posuđenog leksema.

modela, a u poljskome prema pisanju modela. U hrvatskoj posuđenici *hobi*, fonemi *o* i *i* adaptirani su kompromisno, što znači da se njihov opis samo djelomično poklapa s opisom fonema u engleskom modelu. U poljskom jeziku funkcionira riječ *hobby* koja je posuđena prema ortografiji i prema ortografiji se izgovara [χobby]. U hrvatskom jeziku ne bi bila moguća adaptacija te riječi na takav način jer u hrvatskom fonemskom korpusu ne postoji fonem /y/ te je postojanje dvaju istih suglasnika u neposrednoj blizini nemoguće. Na primjer hrv. *budizam* / polj. *buddyzm* ili hrv. *mofo* / polj. *motto*, ili, analogno, hrv. *lobi* / polj. *lobby*. Naravno, ne smijemo tvrditi da je to jedini razlog zbog kojeg se posuđivanje u dvama jezicima provodi na takav način, te ne možemo isključiti ulogu jezika posrednika u posuđivanju, ovdje njemačkog, u kojem također postoji riječ *das Hobby*. To bi onda značilo da je hrvatski jezik riječ *hobi* posuđena iz engleskog izravno, a u poljski posredstvom njemačkoga jezika. Kod riječi *hobby* zamjećujemo još jednu specifičnost. Riječ je naime o adaptaciji roda u dvama jezicima. U hrvatskom to je imenica muškoga roda, za razliku od poljskog gdje je imenica srednjeg roda, što bi moglo biti još jedan dokaz njemačkog posredništva. Uostalom, pitanje je roda u adaptaciji anglicizama u hrvatskom i poljskom vrlo zanimljivo, no nije tema ovoga članka.

U fonološku se adaptaciju obično uključuje akcentuacija. Engleski jezik posjeduje naglasak koji je udarni i slobodni, za razliku od hrvatskog u kojem je tonski i od poljskog u kojem je naglasak udarni i gotovo uvijek na pretposljednem slogu. Potpuno integrirani anglicizmi u hrvatskom i poljskom jeziku ponašaju se kao domaće riječi, i zato njihova akcentuacija slijedi norme tih jezika.

Razlike u adaptaciji engleske riječi *sniper* na morfološkoj razini

U hrvatskom jeziku došlo je do mnogih promjena u svezi s riječju *snajper*, koja prema Filipoviću znači:

snajper (RF) - 'I S_{1n} vojnik koji gađa puškom snajpericom

II S_{2n} u sportu izuzetno dobar napadač na gol, koš ili sl.'

Čini se ipak da ovo značenje u hrvatskom jeziku nije više aktualno, nego ovo drugo, o kojem također piše Filipović:

snajper - 'II S_{2f} specijalna puška koja, radi veće preciznosti u gađanju, ima durbin'

Potvrđuju to i drugi suvremeni rječnici:

snajper (Rječnik hrvatskoga jezika)⁶ - 'puška s optičkim instrumentom za precizno gađanje'

⁶ Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb 1998

snajper (Rječnik stranih riječi)⁷ - '1. puška s optičkim instrumentom za precizno gađanje 2. snajperist'.

Što se tiče značenja koje se odnosi na vršitelja radnje, ono nije više aktualno ili je veoma rijetko. Umjesto *snajper* u tom se značenju rabi izraz *snajperist*. Ta je izvedenica već potvrđena kod Filipovića, no kao istovrijednica riječi *snajper*.

Rabeći Filipovićevo nazivlje, riječ *snajperist* zovemo pseudoanglicizmom. Pseudoanglicizmi su "riječi sastavljene od engleskih elemenata ili od engleskih riječi skraćenih u novi lik, koje nisu preuzete iz engleskog jezika jer u tom jeziku u takvu liku ne postoje".

Snajperist je nastao dodavanjem još jednog stranog sufiksa (-*ist*) iste semantičke vrijednosti riječi koja već posjedovala svoj sufiks (-*er*).

→ *snajp-er-ist* Ps ← *snajp-er* ← ang. *snip-er* (sb)

Engleska riječ *snip-er* označuje vršitelja radnje od glagola *to snipe* koji znači: 'shoot at someone from a hiding place, especially accurately and at long range'⁸. Sufiks -*er* označuje *nomen agentis*, i premda nije domaćeg podrijetla, veoma je često potvrđen u hrvatskom jeziku u riječima prenesenim iz engleskog, npr.

→ *autsajd-er* ← *out-sid-er* (sb)

ili u tvorbi novih pseudoanglicizama, npr.

→ *nokaut-er* Ps ← *nokaut* ← *knockout* (sb).

Ponekad jezik primalac nastoji promijeniti tuđi sufiks i na njegovo mjesto staviti domaći. Takvu zamjenu Filipović zove potpunom transmorfemizacijom, npr.

→ *boks-ač* ← *box-er* (sb).

Ali vratimo se temi koja nas zanima. Unatoč rečenome, engleski je sufiks -*er* u potpunosti već adaptiran u hrvatskom i poljskom jeziku.⁹ No u poljskom jeziku riječ *snajper*, također posuđena iz engleskog jezika, znači isto što i u engleskom izvoru:

snajper - wojsk. żołnierz wyszkolony w precyzyjnym, niezawodnym strzelaniu do pojedynczych celów, uzbrojony w karabin z lunetą; strzelec wyborowy.¹⁰

Zašto se onda značenje riječi *snajper* u hrvatskom jeziku ne poklapa sa značenjem engleskog modela? Premda na pitanja poput toga veoma rijetko možemo dati pouzdan i potpuno provjeren odgovor, čini se ipak da je razlog u tome što je

⁷ Vladimir Anić - Ivo Goldstein, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb 1999

⁸ *The New Oxford Dictionary of English*, 1998.

⁹ Treba ipak istaknuti kako transfer vezanog morfema nije moguć samostalno. To znači da nije moguće posuđivanje npr. sufiksa -*er* kojeg se adaptacija vrši samo zajedno sa slobodnim morfemom (Filipović).

¹⁰ Mieczysław Szymczak, *Słownik języka polskiego PWN*, Wydawnictwa naukowe PWN, 1988.

originalno englesko značenje riječi *snajp-er* promijenjeno u transferu ili u tijeku adaptacije u hrvatski jezik. Nakon toga hrvatski je jezik, sasvim prirodno, napravio izvedenicu *snajperist* tako da ispuni prazno mjesto u vokabularu i stvori naziv za značenje engleske riječi *sniper* koja je već iskorištena kao naziv za drugu stvar.

Filipović je, koji je posebno vodio računa o podrijetlu anglicizama, nastanak riječi *snajper* u hrvatskom jeziku u značenju 'puška za gađanje' izvodio od engleske riječi *sniperscope*. Takvo skraćeno ime naziva elipsom. Do skraćivanja je došlo, prema njegovu mišljenju, zato jer je model *sniperscope* pretežak za izgovor i nije se prilagodio sustavu hrvatskoga jezika. Ne možemo ipak isključiti mogućnost da je tu došlo do sasvim normalne adaptacije jer nije neobično kad riječi-modeli iz bilo kojeg jezika dajuoca tijekom adaptacije u jeziku primaocu promijene svoje značenje ili morfološki oblik. Tako ista engleska riječ u dvama slavenskim jezicima doživljava različite adaptacije. Ne može se u takvim slučajevima govoriti o pravilnosti ili nepravilnosti. Svaki jezik primalac, prema svojim potrebama, otvara mjesta za nove riječi, što domaćeg što stranog podrijetla.

Zanimljiva je adaptacija spomenutog anglicizma u obama jezicima. Riječ je naime o proširenju primarnog engleskog značenja. Rječnici potvrđuju da se i poljski *snajper* i hrvatski *snajperist* javljaju i u sportskom nazivlju. Engleski model *sniper* u tom jeziku nema značenja koje bi upućivalo na ikakav sport. Umjesto toga najčešće se rabi leksem *striker*. Takve se promjene smatraju inovacijama.

Razlike u adaptaciji engleske riječi *derby* na semantičkoj razini

Pogledajmo koja su značenja ove riječi zabilježena u hrvatskim i poljskim rječnicima:

derbi (Filipović)¹¹ - 'I S_{1n} jedna od poznatih, tradicionalnih utrka, pogotovo ona u Epsomu u Engleskoj; vrsta šešira slična cilindru. II S_{2f} veoma važna utakmica na nekom natjecanju (naročito u nogometu i košarci)'

derbi (*Rječnik stranih riječi*)¹² - '1. tradicionalna utrka trogodišnjih rasnih grla u Epsomu u Engleskoj (prve utrke održane 1780) 2. vrsta šešira slična cilindru 3. *sport* važna ili najvažnija utakmica, susret najboljih natjecatelja ili momčadi [*~prvenstva*]

*derby*³ (COLLINS)¹³ - '1. an annual flat horse race for three-year-old, founded in 1780 by 12th

¹¹ R. Filipović, *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*, Zagreb 1990.

¹² Vladimir Anić - Ivo Goldstein, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb 1999.

¹³ *The New Oxford Dictionary of English*, 1998.

Earl of Derby. The race is run on Epsom Downs in England in late May or early June, a similar race elsewhere 2. an important sporting contest 3. another term for *LOCAL DERBY* 5. *N. Amer.* a bowler hat'

derby (PWN 1988)¹⁴ - '1. sport najveća godišnja klasična gonitva za trijeletne konje na wyścigach konnych. 2. mecz dwu lokalnych drużyn traktowany niezależnie od rangi (towarzystki, mistrzowski) jako rywalizacja o pierwszeństwo w danej miejscowości' (1. najveća utrka trogodišnjih rasnih konja. 2. utakmica između dviju lokalnih momčadi).

Kako vidimo, postoji razlika u značenju utakmice *derbi* u hrvatskom i poljskom jeziku. U hrvatskom jeziku anglicizam *derbi* rabimo u značenju "važna ili najvažnija utakmica, susret najboljih natjecatelja ili momčadi", što je preneseno iz engleskog: "*an important sporting contest*" (važan susret). Prema Filipoviću, to je značenje prošireno na području hrvatskog jezika, što bi značilo da ne postoji u engleskom. Međutim engleski rječnik Collins navodi i to značenje.

Što se tiče poljskog jezika, adaptacija je na semantičkoj razini engleskog leksema *derby* protekla malo drukčije, i odgovara engleskom značenju: 'another term for *LOCAL DERBY*' (isto značenje za *lokalni derbi*). To znači da u poljskom jeziku nećemo govoriti o *derbiju*¹⁵ dviju momčadi ako nisu iz istoga grada ili kraja. Dakle ne bi bio moguć *derbi* između momčadi Zagreba i Rijeke (što postoji u hrvatskom), već recimo riječke i pulske. Opet ne možemo dati pouzdan odgovor na pitanje zašto je značenje tog leksema u hrvatskom i poljskom jeziku različito. Ne postoje nikakve pretpostavke da bismo to mogli precizno i sa sigurnošću utvrditi.

Jedino što bismo mogli sigurno reći jest da je engleski leksem *derby* došao u naše jezike iz britanske verzije engleskog. Naime nazivlje je vezano uz nogomet - a taj se termin prvenstveno rabi u nogometu - posuđivano prema britanskom modelu, budući da je Velika Britanija glavno poprište nogometa. To je još jedna potvrda da bi pouzdano proučavanje jezičnoga posuđivanja trebalo biti interdisciplinarno. U prvome redu sociolingvistika vrlo često može objasniti neke specifičnosti u adaptaciji i formiranju konačnog oblika replike.

Istraživanja su engleskih elemenata u našim jezicima u novije vrijeme iznimno važna. Da bismo pritom bolje razumjeli neke značajke adaptacije, trebalo bi obratiti pozornost i na načine posuđivanja u druge jezike.

¹⁴ Mieczysław Szymczak, *Słownik języka polskiego PWN*, Wydawnictwa naukowe PWN, 1988.

¹⁵ Tu bi još trebalo spomenuti o sklonidbi riječi *derbi*. U hrvatskom jeziku ona se deklinira prema paradigmi *derbi-Ø, derbij-a, derbij-u*, itd. Međutim u poljskom jeziku riječ se *derby* deklinira samo u pluralu. Veoma se često u poljskom jeziku imenice koje završavaju na *i* ili *y*, sklanjaju po pridjevskoj sklonidbi. Možemo navesti prezime velikog skladatelja Verdija, koji se u poljskom sklanja *Verdi, Verdi-ego, Verdi-emu*, itd.

SUMMARY

Maciek Czerwiński

PROBLEMS RELATED TO THE ADAPTATION OF SOME ENGLISH LOAN WORDS IN CROATIAN AND POLISH LANGUAGE

Many languages in the new era are open to the influence of English language. There is no doubt about it but process of adaptation in various languages can run quite different. I focused in the article on such problems. Adaptation itself of every single loan word (and thus English loan word as well) runs on the three basic levels: phonological, morphological and semantic. On every level we find some particular tendencies in particular language. To research them properly we should look at another language and compare them.

Key words: croatian language, polish language, language borrowing, english loan words, adaptation